

Interjú dr. Csath Magdolna egyetemi tanárral

Trautmann László

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2025_1_6

„Számomra mindig is fontosabb volt, hogy olyan munkát végezzek, amely szakmailag kihívást jelent, és ahol tanulni tudok.”

Csath Magdolna a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet 1966-ban végezte el, 1967–68-ban alkalmazott matematikát tanult az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1969-ben megnyerte a magyar televízió által rendezett „Fiatalok Közgazdasági Versenye” országos vetélkedőt. 1972–73-ban elvégezte a London Business School (Anglia) MBA programját. 1996-tól habilitált doktor gazdálkodástudományból a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen. A közgazdaságtudomány doktora fokozatot az MTA-nál szerezte, 1991-ben. 1999 és 2002 között Széchenyi professzori ösztöndíj segítette oktató-kutató munkáját. Öt évig az USA-ban, egy évig Nagy-Britanniában oktatott. Az USA-ban elnyerte a „L. J. Buchan Distinguished Professorship Award” díjat. 2028-ban Szent-Györgyi Albert díjat, 2015-ben „A magyar gazdaságért” kitüntetést kapott. 2015-ben a „Magyar Érdemrend Tisztikereszt”-jét, 2023-ban pedig a „Magyar Érdemrend Középkereszt”-jét kapta meg. A mindenáron való növekedéssel szemben a fejlődés híve. Véleménye szerint a gazdaság van az emberért, és nem az ember a gazdaságért. Különösen foglalkoztatja a magyar gazdaság tudásra, innovációra, emberre építő fejlesztésének lehetősége. Több mint 100 publikációja jelent meg itthon és külföldön. A Kairosz Kiadónál 2015-ben jelent meg a *Rendszerváltás a gazdaságban, avagy hogyan tűnt el a magyar ipar*, illetve a 2014-ben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem gondozásában a *Közgazdaságtan: Társadalom-gazdaságtan, makroökonómiai alapok* című könyve, utóbbinak szerzője és szerkesztője. Legtöbbet idézett könyve a *Stratégiai tervezés a 21. században*, a *Versenyképesség menedzsment* (Nemzeti Tankönyvkiadó 2010) és a 2023-ban megjelent *Versenyképességi mozaik* (Akadémiai Kiadó). Fontos friss írásai a *Növekedési vagy fejlődési csapda* (Hitelintézeti Szemle 2022. 21. 02.) és a *Nem-megfogható beruházások és vagyon a tudásgazdaságban* (Hitelintézeti Szemle 2023. 22. 04.). A Nemzeti Közszolgálati Egyetem magántanára és a Budapesti Metropolitan Egyetem kutatóprofesszora. 2017 és 2022 között a Nemzeti Versenyképességi Tanács tagja.

Csath Magdolna a magyar közgazdasági élet egyik markáns alakja, aki soha nem simult bele a közkeletű, általánosan elfogadott nézetekbe, hanem a gazdasági jelenségeket mindig más szempontból, más oldalról közelítette. Karrierutad során mi ösztönzött arra, hogy eltérj a bevett nézetektől?

Az ezzel kapcsolatos gondolataimat három fő pontban tudnám összefoglalni. Elsőként a szakmai hátterem említeném. Az egyetemi tanulmányaimat a Közgazdaságtu-

dományi Egyetemen ipar szakon végeztem, ami egyedülálló szemléletet biztosított számomra. Az ipar szak révén közel kerültem a valós gazdasági élethez és a vállalati működéshez. Különleges élmény volt például a Műegyetemen ipartechnológiát tanulni, ami még gyakorlatiasabbá tette a képzést. Mindemellett alaposan megismertem a makro- és mikrogazdasági folyamatokat, valamint a pénzügyeket, így egy olyan kiegyensúlyozott szemléletre tettem szert, amely később meghatározta a munkámat. Soha nem fordultam el teljesen a makroökonómiától, de közben mindig szem előtt tartottam a gyakorlati aspektusokat is, és fordítva. Ez az egyensúly számomra nagyon fontos volt és erősséggé vált a munkám során.

Második pontként a szakmai értékrendem emelném ki. Már a kezdetektől fogva szigorú alapelveket követtem, amelyek két kulcselemre épültek. Az egyik az őszinteség, amit otthonról hoztam, és amit tanáraink is erősítettek bennem. Mindig is hittem abban, hogy a szakmai véleményemet őszintén kell kifejeznem, még akkor is, ha ez esetleg némi konfliktust is eredményezhet. Ugyanakkor mindezt mindig a fejlődés szándékával tettem: soha nem a bíráló vagy a kritika volt az elsődleges célom, hanem az, hogy építő javaslatokat tegyek. Úgy gondolom, hogy az értelmiség felelőssége a jobbítás szándéka. Ha problémát lát, azt jeleznie kell – még ha később esetleg ki is derül, hogy tévedett. Ez esetben természetesen el kell ismernie a tévedését.

Végül megemlíteném a példaképek jelentőségét. Számos olyan szakmai és emberi mintát láttam magam előtt, akik viselkedése, értékrendje és elkötelezettsége mély hatást gyakorolt rám. Ezek az irányadó személyiségek megerősítettek abban, hogy a nehezebb utakat is érdemes választani, ha azok hosszú távon előremutatók, és a fejlődést szolgálják. Természetesen ez időnként konfliktus helyzetekhez vezetett, de úgy gondolom, hogy ezek a nehézségek hozzájárultak a szakmai fejlődésemhez.

Holbach báró elhíresült mondása szerint „a tudomány széles országútját annyian tapossák, hogyan azon fű nem terem”. Mi adott neked erőt ahhoz, hogy következetesen ragaszkodj nézeteidhez?

Az igazság az, hogy számomra mindig rendkívül fontos volt, hogy meg tudjak felelni a saját erkölcsi és szakmai elveimnek. Talán egyszerűen hangzik, de számomra az egyik legfőbb motiváció az volt, hogy tiszta lelkiismerettel tudjak a tükörbe nézni.

Ez a hozzáállás sokszor okozott nehézséget a karrierem során. Több munkahelyem is volt, és nem egyszer fordult elő, hogy azért döntöttem a váltás mellett, mert azt éreztem, hogy az adott szervezet értékrendjével vagy működésével nem tudok azonosulni. Amikor úgy láttam, hogy egy helyzet már nem változtatható meg, és a küzdelem értelmetlen lenne, inkább továbbléptem. Ezt az elvet követtem mindig, és bár ez nem volt egyszerű döntés, utólag visszatekintve hálás vagyok ezekért a tapasztalatokért. Minden egyes munkahelyem adott valamit, amit tanulhattam, még akkor is, ha végül elváltak az útjaink.

Ez a szemlélet egyrészt értékrendemből, másrészt a szakmai igényességből következik. Úgy érzem, hogy egy szakmai vagy erkölcsi szempontból számomra elfogadhatatlan helyzetben maradás azt jelenti, hogy önmagammal nem tudnék egy idő után szembenézni. Ilyenkor inkább a változtatás mellett döntök.

A fizetés soha nem volt elsődleges szempont számomra a váltás során. Volt olyan is, hogy kevesebb fizetésért mentem tovább, mert számomra mindig a szakmai fejlődés és a saját értékrendem megőrzése volt a legfontosabb. A váltások leggyakoribb oka az volt, hogy szakmai szempontból olyan helyzetbe kerültem, ahol már nem tudtam azonosulni a környezetemmel, nem tudtam elfogadni a kialakult értékrendet, az „álmegoldásokat”.

Példaként említhetném, hogy a rendszerváltás előtt tanítottam egy vezetőképzéssel foglalkozó intézményben, ahol természetesnek tartottam volna, hogy egy szocialista vállalat is csak akkor lehet sikeres, ha korszerű vezetési módszereket, például stratégiai tervezést, pénzügyi elemzéseket is alkalmaz, ezért ezeket a módszereket tanítani kell. Azonban ezeket a témákat a „szocializmusra veszélyes tőkés módszereknek” minősítette az intézmény vezetése. Hiába próbáltam érvelni, hogy ezek nem politikai, hanem szakmai témák, végül a viták, az értékrendi különbségek odáig vezetett, hogy elküldtek az intézményből. Nem bántam meg, mert ezáltal lehetőségem nyílt új dolgokat tanulni és más szakmai tapasztalatokat szerezni. Igaz akkor ehhez külföldre kellett mennem.

Hasonló esetek többször is előfordultak életpályám során. Például egy minisztériumban, ahol főosztályvezetőként dolgoztam, felvettem, hogy nagyobb nemzeti programok esetében gazdaságossági számításokat kellene végezni. Az akkori környezetben ez a megközelítés nem talált nagy megértésre. Ekkor döntöttem úgy, hogy visszatérek az egyetemi szférába, ahol szabadabban dolgozhattam a szakmai elveim mentén.

Számomra mindig is fontosabb volt, hogy olyan munkát végezzek, amely szakmailag érdekel, ahol fejlődni, tanulni tudok. Ha egy adott munkahely már nem adott lehetőséget a fejlődésre, vagy szakmai konfliktusokba kerültem, akkor inkább a változtatás mellett döntöttem. Bár emiatt talán nem értem el magasabb pozíciókat, de a döntéseimet soha nem bántam meg.

Széleskörű nemzetközi tapasztalattal rendelkezel. Mentalitásban, hozzáállásban milyen különbséget látsz a nyugati, különösen az amerikai és a hazai egyetemi és tudományos élet között? Érdemes-e közelíteni a kettőt, és ha igen, akkor hogyan? Valóban markáns különbségek vannak. Négy példát tudnék kiemelni: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Ausztria és Csehország egyetemi közegeit is volt alkalmam megismerni.

Mind közül az USA-ban éreztem magam a legjobban, ha csak az egyetemi környezetet nézem, és nem veszem figyelembe a kulturális tényezőket. Amikor először mentem ki, nem rendelkeztam korábbi tapasztalattal az ottani oktatási rendszerrel kapcsolatban – addig legfeljebb konferenciákon vettem részt. Az egyik legszembe-tűnőbb különbség az amerikai kollégák rendkívüli segítőkészsége volt. Mindenben támogattak, és az általános légkör is rendkívül nyitott volt. Nemcsak a kérdés szabadsága volt természetes, de az új ötletek iránti kíváncsiságot és nyitottságot is tapasztaltam. Értékelték, ha valakinek új megközelítései voltak, és nem találkoztam rivalizálással vagy féltékenységgel. Ez a pozitív, támogató légkör rendkívül inspiráló volt, különösen annak tükrében, hogy a szocializmus utolsó éveiben mentem ki,

amikor a hazai munkahelyeken, még az egyetemi közegben is a hierarchikus viszonyok és a visszafogottság még érezhető volt.

Nagy-Britanniában jelentősen más gyakorlatokkal szembesültem. Bár tanszékvezetőként dolgoztam, ott jobban éreztették velem, hogy Kelet-Európából érkeztem. A hierarchia erősebb volt, és a fiatalabb oktatók, például adjunktusok vagy tanársegédek, kevesebb beleszólással rendelkeztek a tanszéki döntéshozatalba. Ugyan a szakmai tudásomat elismerték, de a kapcsolatteremtés – mind a kollégákkal, mind pedig a hallgatókkal – nehezebb volt, mint az USA-ban. Skóciában, a Stirling Egyetemen tanítva például azt tapasztaltam, hogy a diákok kevésbé mertek kérdezni vagy bekapcsolódni a szakmai vitákba – inkább szünetben kerestek meg kérdéseikkel. Ez éles ellentétben volt az amerikai egyetemekkel, ahol a hallgatók bevonása és a közvetlen kommunikáció természetes volt.

Az akkori osztrák egyetemi környezet hasonlóan formális és hierarchikus volt, mint a brit. Egy szemesztert töltöttem az Innsbrucki Katolikus Egyetemen, ahol stratégiai menedzsmentet és nemzetközi menedzsmentet tanítottam. Amikor előadáson próbáltam interakciót kezdeményezni, kiderült, hogy ez az ottani közegben nem volt szokásos. A professzortól, az előadásokon nem „illett” kérdezni. A megbeszélések, a viták helye a szeminárium volt.

Az osztrák és brit egyetemeken gyakran találkoztam merevebb oktatási módszerekkel, ahol az órák kevésbé voltak interaktívak, és inkább a passzív tanulás dominált. Az amerikai egyetemeken ellenben megszokott volt a csoportmunka, az esettanulmányok megvitatása és a vitaalapú tanítás, amelyeknek köszönhetően a hallgatók aktívan részt vettek az órákon, és a megszerzett tudásukat azonnal alkalmazni is tudták. Amikor Magyarországra visszatértem, megpróbáltam ezeket az elemeket beépíteni az oktatásba – például gyakorlati feladatokkal és viták kezdeményezésével, vállalati szakemberek meghívásával. Kezdetben ez nem mindig talált megértésre. Egyszer például egy felsővezetőm azzal vádolt, hogy csak azért alkalmazok lazább, interaktív módszereket, mert így akarok népszerű lenni a hallgatók körében. Úgy véltem, és ma is hiszem, hogy a diákoknak nem pusztán memorizálniuk kell az anyagot, hiszen az ismeretek folyamatosan változnak, alakulnak. A legfontosabb, hogy tanuljanak meg gondolkodni, kulturáltan érvelni és véleményt formálni. Ez a megközelítés mára szerencsére egyre elterjedtebb itthon is, bár általánosnak még nem mondható.

Az elmúlt harminc-negyven év hazai gazdaságpolitikáját egészében értékelve te mit tekintesz fő problémának? Mikor és mit tettél volna másként? Miben ért el kifejezetten jó teljesítményt a gazdaságpolitikai és a pénzügypolitikai irányítás?

Úgy gondolom, hogy bár a hosszabb távú visszatekintésnek lenne létjogosultsága, de a nagy lehetőség a rendszerváltáskor jött el, ezért érdemes abból kiindulni, hogy ezzel jól éltünk-e, és hogy azóta milyen irányt vett a magyar gazdaságpolitika.

A rendszerváltás során egy olyan gazdaságpolitikai modell vált meghatározóvá a hazai gondolkodásban, amely az angol nyelvű szakirodalomban használt high-road és low-road gazdaságpolitikai lehetőségek közül az utóbbit választotta. Ennek lényege, hogy a gazdaság a költségek minimalizálásával, az olcsóságra, az alacsony adókra, valamint a támogatásokra építve versenyezzen, mindeközben külföldi tőkebefekte-

tésekre támaszkodva próbálja menedzselni a gazdaságot. Ez azt jelenti, hogy a gazdaság belső erőinek, a hazai vállalkozásoknak nem biztosítanak kellő megerősödési lehetőséget, hanem inkább a külföldi tőke sokféle támogatással való bevonzásától várják a gazdaság jó működését annak ellenére, hogy nyilvánvalóan a külföldi tőke nem a magyar gazdaságot akarja hosszú távon sikeressé tenni, hanem a saját profitját akarja maximalizálni.

Ebből az következik, hogy a külföldi tőke elsősorban azért érkezik, mert a feltételek kedvezők számára, például alacsonyak a bérköltségek, bőséges az állami támogatás, az állam elvégzi helyettük az infrastrukturális fejlesztéseket és egyéb kedvezményeket is biztosít.

Én már akkor, a kezdetekor is úgy gondoltam, hogy bár rövid távon – látszatra – kedvező eredményeket hozhat ez a modell, hosszú távon valószínűleg nem járul hozzá az ország fejlettségi felzárkózásához. Valójában az alkalmazott modell arra a tipikus neoliberais washingtoni konszenzusnak is nevezett gazdaságfilozófiára épült, amely azt hirdette, hogy a külföldi tőke mindent megold, csak hagyni kell, sőt támogatni is érdemes. Emlékeztetőként a rendszerváltáskor a Világbank, az IMF és az amerikai pénzügyminisztérium azt javasolta a rendszerváltó országoknak, hogy minél inkább nyissák ki kapuikat a külföldi tőke előtt, támogassák annak beérkezését, és bízzanak benne, hogy a külföldi befektetők rendbe hozzák a gazdaságokat. Ez egy tipikus neoliberais szemlélet volt, ami a mai napig jelen van a magyar gazdaságpolitikában. Én ugyanakkor úgy vélem, hogy ennek mára az lett a következménye, hogy a magyar gazdaság szerkezete erősen függővé vált, olyan tevékenységek tűntek el vagy gyengültek meg, amelyek a mai versenyképesség javításához is szükségesek lennének, vagyis szegényessé, egysíkúvá, domináló ágazatoktól függővé vált a magyar gazdaság. Ráadásul olyanoktól, amelyek korunk változásai közepette éppen jelentős válságban vannak. A gazdasági szerkezet több lábón állása különösen fontos gyorsan változó, bizonytalan környezetben. Az importnak való erőteljes kitettség is sérülékenységet okoz. Ezért előnytelen az, hogy számos olyan ágazat, amely korábban meghatározó volt Magyarországon, mára megszűnt, és ezek termékeit külföldről kell beszerezniünk. A hazai termelés helyett az importra kényszerülés nagyban növeli az exportfüggőséget is, hiszen az export folyamatos növekedése elengedhetetlen ahhoz, hogy az import növekvő volumene fenntartható legyen. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez az erős függőség, különösen válsághelyzetekben, mint például a Covid-járvány vagy egy háborús helyzet, az egész gazdaságot megrázhhatja. Érdemes megemlíteni azt is, hogy az erőssé vált ágazatok nem magyar érdekeltségűek. Kiváló példa erre a járműipar, amely kiemelkedő szerepet játszik a magyar gazdaságban, de amely valójában német tulajdonú ágazat. Mivel a német gazdaság jelenleg gyengélkedik, az ebből eredő problémák természetesen áterjedtek Magyarországra is.

Ez a modell azért sem jó, mert a gazdaság növekedésének hajtóereje, a külföldi tőke, profitorientált, és a megtermelt új érték legnagyobb része, a profit, el is hagyja az országot. Minél több külföldi cég érkezik, annál nagyobb része lesz a GDP-nek a külföldi profit, amelyet el is visznek, hiszen éppen a jelentős profit termelési lehetőségek miatt települtek ide. Így – bár a GDP növekedése látszólag kedvező – ez a megtermelt érték nem segíti a valódi fejlődést, aminek elsősorban a hosszú távú

társadalmi hatásai lehetnek nagyon kedvezőtlenek. Ezt már ma is érzékelhetjük a romló innovációs és tudás mutatókkal kapcsolatban.

Jelentős külföldi részvétel esetén ki kell jelentenünk, hogy a GDP-vel mért növekedés tehát nem feltétlenül jelenti a gazdaság fenntartható fejlődését, sőt a jövőbeli növekedés esélyeit sem biztosítja. Ehhez kapcsolódva még azt kell megemlítenünk, hogy a fejlődés nem csupán annyit jelent, hogy pénzt költünk általában, hanem azt, hogy olyan ágazatokba fektetünk be, amelyek a jövőt biztosítják: például a tudásba, az innovációba és a környezetvédelembe. Az ilyen irányú beruházások – ahogyan arra a nemzetközi elemzések is felhívják a figyelmet – azonban nálunk nagyon alacsony arányt képviselnek az összes beruházásokból. A beruházásokat a gazdaságpolitika a fizikai infrastruktúrára, építkezésekre, gépbszerzésre összpontosítja. Hozzátehetjük, hogy teszi ezt megtérülési értékelések nélkül.

A növekedésorientált gazdaságpolitika további problémája, hogy nem veszi figyelembe az externáliákat, vagyis azt, hogy a külföldi tőke beáramlása milyen hatással van a nemzeti vagyona. A nemzeti vagyon pedig nem csupán a pénzügyi javak összessége, hanem magában foglalja a humán és természeti erőforrásokat is. Ha például egy külföldi cég olyan beruházást valósít meg, amely kárt okoz a természeti környezetben, vagy nem biztosít megfelelő munkakörülményeket, akkor ezt a beruházást nem szabadna támogatni. Például, ha egy jó minőségű termőföldre egy olyan cég telepedik le, amely környezetszennyező technológiát alkalmaz és egészségre ártalmas munkakörülmények között alkalmazza a munkaerőt – amelyre mostanában találunk nálunk példákat! –, akkor az ilyen típusú beruházások, bár lehet, hogy a GDP-t növelik miközben annak profit részét el is viszik – de az itt maradó nemzeti vagyonunkat károsítják. nem járulnak hozzá a nemzeti vagyon növeléséhez, és nem kellene ösztönözni őket.

A gazdasági szemlélet és politika hatásai végső soron a társadalom egészére is kihatnak. Ha egy ország folyamatosan a külföldi tőkére, a fizikai beruházásokra és az alacsony költségű munkaerőre épít, akkor valójában leértékeli a hazai értékeket, a természetet, az embert és a tudást. Ez azt eredményezi, hogy az innováció nem kerül középpontba, és nem épül ki egy olyan gazdasági szerkezet, amely az ország valódi versenyelőnyét adhatná a jövőben.

Hogy látod a magyar vállalkozások helyzetét régiós és globális összehasonlításban? Miben erősek a magyar vállalkozások és miben vannak lemaradva? Mi az elmaradás oka, és mikorra nyúlik vissza ez az elmaradás: 1989-re, 1945-re vagy még korábbra?

A magyar vállalkozások helyzete régiós és globális összehasonlításban meglehetősen különböző, hiszen a vállalati szektorban jelentős különbségek vannak a külföldi és hazai tulajdonú cégek, valamint a különböző méretű vállalatok között. A nagyvállalatok számára Magyarország valóban kedvező környezetet kínál, amit a gazdaságpolitikai döntések és az állami támogatások is elősegítenek. Azonban ezek a támogatások nem mindig eredményeznek tartós gazdasági előnyöket, és gyakran nem járnak arányos innovációval vagy fejlődéssel.

A kutatás-fejlesztésre fordított támogatások és a GDP arányában mért kiadások magas számai, bár biztatók, nem tükrözik a valós innovációs eredményeket. Például

a magyar kormány GDP arányosan, az EU-s átlaghoz mérve 2023-ban a legtöbbet fordította a cégek kutatás-fejlesztésének támogatására, de az EU-s átlaghoz képest az innovációs mutatóink – mint a szabadalmak, védjegyek száma, innovatív munkahelyek vagy cégek aránya – jelentősen elmaradnak. Ez arra utal, hogy bár a pénz eljut a vállalatokhoz, az nem mindig vezet valódi szellemi vagy technológiai fejlődéshez, ami számos tényezőre vezethető vissza.

Kérdéses például, hogy a gazdaságpolitikai döntéshozók valóban képesek-e a megfelelő ágazatokat és vállalatokat kiválasztani, amelyek tényleg a leghatékonyabban hasznosítják az állami támogatásokat. A támogatások gyakran nem a leginnovatívabb szektorokban vagy cégeknél jelennek meg, hanem inkább azoknál, amelyek már eleve piaci előnnyel rendelkeznek, vagy erősebb a kapcsolati tőkéjük, így nem biztos, hogy az ország szűkösen rendelkezésre álló pénzügyi erőforrásai a fejlődés szempontjából jól hasznosulnak. Tegyük hozzá, hogy a cégek nyilván jól járnak vele, hiszen saját forrásokat takarítanak meg. Nem véletlen, hogy a cégek saját kutatás-fejlesztési beruházásaira is rossz az EU-n belüli helyezésünk.

Ez az állapot különösen a hazai tulajdonú, alacsony kapcsolati tőkével, de jelentős innovációs potenciállal rendelkező kisvállalkozásokat hozza hátrányos helyzetbe. Kapcsolódó probléma, hogy a gazdaságpolitika túlzottan központilag irányított, és nem veszi figyelembe a piac igényeit és a versenyképesség javítás piaci feltételeit, ami kihagyott lehetőségeket teremt. Ahhoz, hogy a gazdaság jobban kihasználja az innovációban rejlő lehetőségeket, és hogy letérhessen a low road gazdaságpolitikáról a támogatási politikát jobban kellene igazítani a piaci realitásokhoz, és nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a kis- és középvállalkozások érdemi megerősítésére, valamint arra, hogy a gazdaság sokszínűségét helyi új cégek megjelenése, a zöldgazdaság megerősödése is támogathassa.

Nemrégiben végeztünk egy jelentős felmérést vállalati körben, és nagyon érdekes eredményekre jutottunk. A felmérés kifejezetten a kkv szektorra irányult. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy a kkv-k többsége rendkívül bizalmatlan. Ennek egyik oka, hogy a hazai szabályozási és irányítási környezetet sokszor barátságtalannak, sőt ellenségesnek érzik. Gyakran tapasztalják, hogy míg őket kisebb hibák miatt is jelentősen megbüntetik, addig a nagyvállalatok hasonló hibái nem vonnak maguk után ilyen következményeket. Ezen túlmenően a kkv-k gyakran bizonytalanok érzik a gazdasági környezetet, mert sok a váratlan változás, amire nem tudnak megfelelően felkészülni.

Egy másik fontos probléma, hogy az exportpiacokra lépés alapfeltétele sok esetben a hazai referencia megléte, de a felmérések szerint az önkormányzatok, az állami vállalatok és a magyar tulajdonú nagyvállalatok gyakran mégis inkább a külföldi beszállítókat részesítik előnyben. Ez sok esetben még akkor is igaz, ha a kkv-k ár és minőségi szempontból is versenyképesek lennének. A kisvállalkozások számára ez azonban nemcsak piaci, de etikai problémákat is felvet. Többen is azt feltételezik, hogy az előnyben részesített külföldi partnerek mögött valamilyen visszaélés állhat, ami tovább növeli a bizalmatlanságot. Kicsi az esélyük arra is, hogy közbeszerzésnél lehetőséghez juthassanak.

Más felmérések arra is rámutattak, hogy a magyar menedzsment színvonala általában nem éri el a kívánt színvonalat. Ez a nagyvállalatok esetében is igaz, de kü-

lönösen a kkv-k körében jelentős a probléma. Ugyanakkor vannak nagyon sikeres és jól működő kisvállalatok is. Az ilyen cégek egyik jellemzője, hogy már induláskor több lábon állnak, azaz nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is jelen vannak.

Szintén komoly gond, hogy állami nyomás hatására gyakran arra kényszerülnek a vállalkozók, hogy beszállítói szerepbe lépjenek, ami sokszor kiszolgáltatott helyzetbe hozza őket. Az értéklánc mentén való együttműködések ugyan nagy lehetőséget rejtenek magukban, de ezek csak akkor működnek, ha a vállalatok önállóan, közös célok mentén keresik az együttműködést. Az erőltetett klaszterszervezések nem hoznak valódi eredményt, hiszen bizalom nélkül az együttműködés is kudarcra van ítélve. Jelenleg pedig éppen annak vagyunk tanúi, hogy az állam által erőltetett beszállítói szerepbe került kkv-k a járműipar válsága miatt sorra veszítik el megrendeléseiket, ami a munkanélküliség megugrásához vezethet.

Végül fontos azt is megemlíteni, hogy a feldolgozóipar további erősítését célzó gazdaságpolitika további veszélye, hogy az igazi növekedési esélyek nem ezen a területen, hanem a szolgáltatásoknál vannak már ma is, és a jövőben még inkább ott lesznek. A technológiai változások pedig éppen a feldolgozóiparban járnak majd jelentős munkaerő felszabadulással, vagyis munkahely veszteséssel. Ezért a jövő szempontjából nagyobb figyelmet kellene fordítani a szolgáltató ágazat megerősítésére.

Sokat foglalkoztál innovációpolitikával. Hogyan értékeled az innovációs teljesítményeket? Mit javasolsz a gazdaságpolitikának, hogyan lehet javítani a magyar vállalatok innovációs teljesítményét: intézményi átalakítással, tőkejuttatással vagy szemléletváltással? Ez utóbbi esetében kinek a szemléletváltására van szükség?

Magyarország az Európai Unió 27 tagállama között a 2024 évi EU-s Innovációs teljesítménytábla szerint a 21. helyen áll. A részletes elemzések pedig arra mutatnak rá, hogy számos területen jelentős elmaradás tapasztalható. A legnagyobb lemaradásunk a humán vagyon és az intellektuális vagyon színvonala területen van: erre a két területre a 25. helyen vagyunk. Ki kell emelnünk, hogy a jövő technológiáinak sikeres alkalmazásához szükséges természettudományos képzettség, vagyis az ún. STEM területeken (tudomány, technológia, mérnöki, matematika) végzetek aránya nagyon alacsony Magyarországon. Az Eurostat legfrissebb adatai szerint hazánk – mindössze három országot megelőzve – az Európai Unióban a 24. helyen áll e tekintetben, ami akadályozza például a digitalizáció széles körű elterjedését is. Ennek kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy a digitalizáció nem pusztán a technológiai infrastruktúra meglétét jelenti – például a szélessávú internet vagy az 5G elérhetőségét –, amely mutatókra nem állunk rosszul –, hanem a technológia hatékony alkalmazását, amely tudásalapú megközelítést igényel. Ezért gond az, hogy nemcsak a STEM területeken, hanem általánosan a humán vagyon színvonalában is lemaradás tapasztalható.

A vállalati gyakorlatokra rátérve gyakran tapasztalható, hogy a támogatások felhasználása nem mindig hatékony. Például egyes vállalatok nem végzik el azt a piacfelmérést, amely azt vizsgálná, hogy az általuk megvalósított innovációra lesz-e fizetőképes kereslet. Ez a hiányosság különösen azoknál a cégeknél fordul elő, amelyek ingyenes vagy kedvezményes állami támogatásokhoz jutnak. Amikor azonban

saját forrásaikról van szó, a vállalatok jóval alaposabban átgondolják a befektetéseiket. Ez a különbség jól tükröződik nemzetközi összehasonlításokban is. Azok az országok, ahol a kutatás-fejlesztés terén a vállalati beruházások szerepe jelentős és az állami támogatások mértéke alacsony, az innovációs teljesítmény általában kimagasló. Dánia, Svédország és Finnország jellemzően az innovációs ranglisták élmezőnyében helyezkedik el annak ellenére – vagy éppen azért –, mert az állami segítségnyújtás minimális, viszont a vállalatok jól meggondolják, hogy mire költenek.

A támogatási szerkezet átalakítása mellett a hazai innováció erősítésének másik módja lehetne, hogy új, innovatív ágazatok hazai megjelenését, „felnövekedését” ösztönözzük. Ilyen lehet például a zöldgazdasághoz kapcsolódó ágazatokba történő befektetés, ahol Magyarország jelenleg jelentős lemaradásban van. Sokszor hallani azt a javaslatot is, hogy a már itt működő összeszerelő vállalatokat kellene rávenni arra, hogy kutatás-fejlesztési tevékenységet is hozzanak Magyarországra. Ez azonban nem mindig működik, mivel ezek a cégek a stratégiai jelentőségű kutatásaikat inkább a külföldi központjaikban végzik. Bár a magyar mérnökök sokszor bedolgoznak a fejlesztési folyamatokba, amivel jelentős mértékben hozzájárulnak az innovációhoz, de ez gyakran külföldi telephelyeken történik, nem pedig itthon. Ennek egyik hátránya, hogy bár a magyar állami támogatást felhasználják, a létrehozott szabadalmak nem Magyarországhoz kötődnek, így ezek az eredmények nem jelennek meg az ország intellektuális vagyonában.

Fontos továbbá megérteni, hogy az innováció nem csak termékfejlesztést jelent. Magyarország számára kiemelt lehetőség rejlik az innovációs abszorpciók képesség erősítésében, azaz abban, hogy már meglévő újításokat hatékonyan alkalmazzunk, továbbfejlesszünk. Stratégiai szempontból az innováció élvonalában járók jelentős kockázatot vállalnak, míg a közvetlenül őket követő szereplők gyakran nagyobb biztonsággal érhetnek el sikereket. Egy másik jelentős probléma hazánkban a folyamattinnováció és a menedzsmentinnováció hiánya. Ezek a területek, például a vállalatok hatékonyabb működtetése, jobb menedzselése és a digitalizáció alkalmazása, közvetlenül hozzájárulhatnak a termelékenység és a versenyképesség javításához. Nem feltétlenül az új termékek minden áron való erőltetése az egyedüli jó cél, hanem az olyan fejlesztések is hasznosak, amelyek a meglévő rendszerek optimalizálásával is növelhetik az innovációs eredményeket. Végezetül természetesen az alap- originális kutatás támogatása fontos akkor is, ha nincs azonnali piaci eredménye, de ezeket a kutatásokat elsősorban a kutatóintézetekben és az egyetemeken kellene ösztönözni, ahol megvan a szükséges szakértelem és az infrastruktúra adott. A kutatási támogatások mértéke ezen a területen azonban még mindig nem éri el nálunk a kívánatos szintet.

Azon kevés egyetemi tanárok közé tartozol, akik ki tudtak alakítani szakmai műhelyt maguk közül. Hogy lehet ezt elérni? Mire van szükség ehhez?

Egy erős szakmai műhely létrehozásához sokszínű csapatra van szükség, lehetőleg különböző területekről és több egyetemről érkező tagokkal. Nagyon szeretek fiatalokkal dolgozni, műhelyeimben sok fiatal kutató, jellemzően PhD hallgatók, időnként BSc vagy MSc szintű hallgatók vesznek részt. Azokat a fiatalokat keresem, akik-

ben látom a spirituszt – akik kérdeznek, aktívan részt vesznek az órákon, és kreatívan állnak hozzá a feladatokhoz. Tanárként fontosnak tartom, hogy az óráimon nyitott légkör legyen, ahol mindenki bátran megoszthatja a véleményét.

Egy szakmai műhelyben a különböző háttérrel rendelkező tagok – fiatal hallgatók, egyetemi kollégák és vállalati vezetők, akár kkv-kból – dolgoznak együtt. Ez a sokszínűség lehetővé teszi, hogy több nézőpontból vizsgáljunk meg problémákat. A fiatalabbak kérdezhetnek a tapasztaltabbaktól, a vállalati szereplők pedig betekintést adhatnak a gyakorlati működésbe. Az ötletek olyan közös, alkotó folyamatban születnek, ahol mindenki egyenrangú.

A műhely lényege, hogy nincsenek hierarchikus szintek. Nem professzor asszony vagy igazgató úr van, hanem mindenki kutatótársként vesz részt a munkában. Ez a légkör nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a csapat tagjai motiváltak legyenek és élvezzék a közös munkát. Persze nem könnyű ilyen műhelyt összehozni és fenntartani, de az eredmények általában kifejezetten jók szoktak lenni.

Köszönöm a beszélgetést! ■